

Porta coeli - raná gotika, cisterciáci a dynastie

1a. Cisterciáci a architektura v Evropě

1098 opat **Robert z Molesmes** odešel s nespokojenou částí komunity do větší pustiny, do **Citeaux** (lat. Cistercium) – Novum monasterium

Systém cisterciáckých filií

1112 - dorazilo do Citeaux 30 šlechticů v čele s **Bernardem z Fontaine, později z Clairvaux**.

1112-1115 – první čtyři filiace – Pontigny, Clairvaux, Morimond, La Ferte, všechny v Burgundsku, proto se používá cistercko-burgundský styl.

Sv. Bernard kritizuje Petra Ctihodného z Cluny i opata Sugera ze St. Denis za přílišnou zdobnost a členitost, odmítá sochy i obrazy, vše toto odvádí mysl od modlitby, doloženo v korespondenci a spisech.

St. Denis – opat Suger, komunikace se sv. Bernardem

Cluny III – 1089-1131, Petr Ctihodný, též ve sporu se sv. Bernardem

Bernardinský plán a jeho modifikace

Francie:

Fontenay

Citeaux

Clairvaux

La Ferte

Morimond

Pontigny

Senanque

Silvacane

Royaumont

Anglie:

Rievaulx

Německo:

Eberbach

Maulbronn

Ebrach

Dolní Rakousko

Heiligenkreuz

Zwettl

Lilienfeld

Protogotické tendence v českých zemích

Pozdně románské vzory v Říši

Kolín nad Rýnem – sv. Martin Větší

Worms – katedrála

Řezno – St. Jakob u skotských mnichů (zde S portál do ambitu) a ambit u St. Emmerama + Benedictusportal

Norimberk – Sebalduskirche, trojlodí a Z chór

Opus francigenum

Bamberg – dóm

Magdeburg – dóm

Naumburg – dóm

Marburg – sv. Alžběta

Mendikanti

Siena – San Francesco a San Domenico

Würzburg – minorité

Norimberk – minorité

Regensburg – dominikáni i minorité

Erfurt - dominikáni

Nejstarší použití gotických forem na českém území i v okolí:

Císařská falzkapelle v Chebu

Teplá – premonstrátský klášter

Ostřihom – uherský král Béla III a jeho hradní kaple

Klosterneuburg – Capella speciosa

1b. Prostorové pojetí gotiky

Prostorové principy – **aditivní x divizivní**

Romanik

Rosheim v Alsasku

Nevers – St. Etienne

Burgundsko – dvě architektonické školy

1. Tradičnější: Anzy-le-Duc + Vezeley

2. Cluny III je už hodně protogotické

Paray-le-Monial

Románská normanská architektura

Caen – St. Trinite

Ile-de-France – vzniká klasická gotika

St. Denis – klášterní kostel

Chartres – katedrála

St. Chapelle v Paříži

Rayonnantní gotika

Tours – katedrála

Troyes – St. Urbain

Opus francigenum

Kolín nad Rýnem – katedrála

Bamberg – katedrála

Magdeburg – katedrála

Míšeň – katedrála

Halberstadt – katedrála

Německá partikulární čili redukovaná gotika, taktéž Sondergotik

Řezno – katedrála

Freiburg im Breisgau – katedrála

Schwäbisch Gmünd – Heilig-Kreuz-Münster

Bamberg – Obere Pfarrkirche

Kolín nad Labem – kostel sv. Bartoloměje

Norimberk – Sebalduskirche

Salzburg – františkánský kostel

Brno – sv. Jakub

Amberg – Martinskirche

Annaberg – Annenkirche

Most – přestěhovaný děkanský kostel

Doubravník – farní kostel sv. Kříže

2. Morava mezi romanikem a gotikou

Markrabě Vladislav Jindřich a biskup Robert a velké kláštery:

Velehrad

Oslavany

Louka

Třebíč

3. Přemyslovská dynastie a zakládání řádových domů

Přemyslovci měli velmi starou tradici v zakládání řádových domů, počínaje již **benediktiny** (Praha 973-76, Břevnov 993, Ostrov 999, Sázava 1032, Kladruby 1115, Rajhrad 1045, Hradisko u Olomouce 1078, Třebíč 1104).

Premonstráti – Plasy a Doksany

Cisterciáci:

Plasy

Pomuk u Nepomuku

Oslavany

Porta coeli

Marienthal

Zlatá Koruna

Zbraslav

Mendikanti – Praha – Anežský klášter

Rodina **Andechs-Meran** a její vazby na české země.

4. Počátky kláštera Porta coeli u Tišnova

Hlavní donátoři: Konstancie Uherská, Přemysl Otakar I., markrabí Přemysl a Václav I.

Zápletka: Třebová, Praha – sv. Petr na Poříčí, Vidžínský újezd a Tišnov

Královna Konstancie a její provincie:

Centra – Příbyslavice u Třebíče, Podolí u Jemnice

Vývoj majetkové základny kláštera:

Jihlavsko a Stará Jihlava – kostel sv. Jana Křtitele

Těžba stříbra a zlata na širším Tišnovsku

Deblín – páni z Deblína a kostel sv. Mikuláše

Havírna u Štěpánova nad Svatkou

5. Budování raně gotického klášterního areálu

Co bylo před tím?

Otázka dvorce či dřevěného provizória či sídla královny.

Kostelík Panny Marie před Veveřím.

Dvorce zakladatelů v místech kláštera:

Kladruby u Stříbra

Plasy

Želiv

Milevsko

Teplá

Dolní Kounice

Louka

Zábrdovice

Nová Říše

Doubravník

Dřevěná provizória:

Ostrov u Davle

Sázava

Žďár nad Sázavou – kronika Jindřicha Řezbáře

Porta coeli:

Budova proboštství - opatství, hospic, špitál nebo kurie?

Kaple sv. Kateřiny + analogie v Plasích a Zlaté Koruně

6. Stavební vývoj kláštera

Půdorys baziliky – analogie v západní a střední Evropě

Postup výstavby baziliky – různé skupiny kameníků

Postup výstavby konventu

7. Brána do Nebeského Jeruzaléma

Postup skládání západního portálu – změny koncepcí a spěch jménem královny Konstancie.

8. Okruh stavební činnosti tišnovské huti

Předchůdci:

Proud raně gotické architektury z Burgundska (Fonteney) i Ill-de-France, přes Maulbronn, Eberbach a rakouské kláštery, hlavně v ambitu, analogie k Velehradu i Oslavanům. Vedle toho jsou určité vazby i k Anežskému klášteru v Praze – založen v roce 1231 dcerou Konstancie, analogie vedou až do Oseka a Saska.

Současníci:

Velehrad

Oslavany
Louka u Znojma
Třebíč

Majetkové nadání:

Drásov (Moravské Knínice)
Veverské Knínice
Svatoslav

Patronáty od 1240:

Brno-sv. Petr
Velká Bíteš
Moravské Budějovice

Majetkové propojení:

Vracov
Krnovský újezd v Holasické provincii a Holasovice a Jaktář u Opavy
Jihlavský majetek

Okolní objednavatelé:

Stará radnice v Brně
Vémyslice + Trstěnice
Brno – dominikánský klášter
Veveří
Žďárec
Bukov
Doubravník
Žďár nad Sázavou

Druhotné nálezy:

Dolní Loučky
Tympanon z domu čp. 72 v Klášterské ulici v Tišnově, dnes v Moravské galerii.

9. Porta coeli mezi gotikou a barokem

Proměny kláštera od husitů přes barokní gotiku po zrušení kláštera atd.

10. Industria triumfans

Průmysl v klášteře 1782-1861.

11. Josef Břenek a obnova kláštera

Obnova ve druhé polovině 19. století – doplnění hlavic v ambitu.

12. Poslední puristé na Moravě

Bazilika ve 20. století – Emil Dufek 1939-1941.